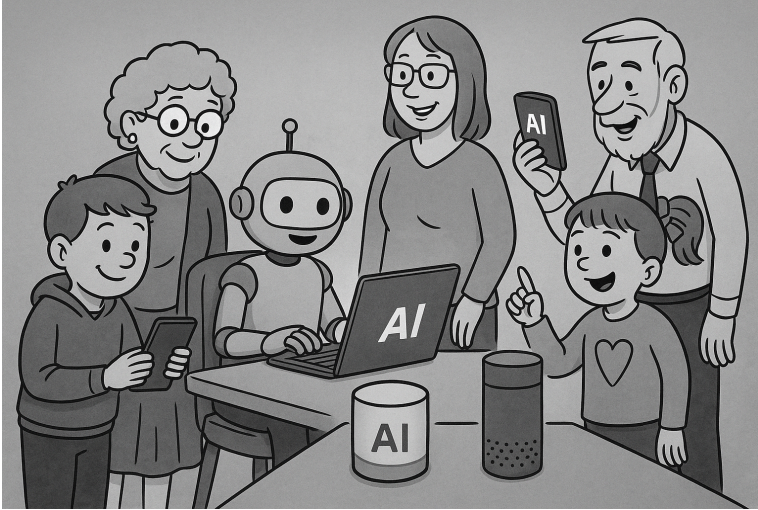

Osa 3: Tekoäly arjessa – miten se näkyy ja tuntuu

Usein emme edes huomaa, kuinka paljon tekoäly on jo mukana arjessamme. Kun puhelimesi ehdottaa reittiä töihin, Netflix osuu täydellisesti elokuvamakuusi tai sähköpostiohjelma ennustaa seuraavan sanan, taustalla toimii tekoäly.

Tekoäly ei ole taikuutta. Se on yhdistelmä dataa, algoritmeja ja tilastoja, jotka tekevät päätöksiä havaintojen perusteella. Nämä mallit oppivat meistä joka päivä, eli siitä, miten käytäydymme ja mitä todennäköisesti teemme seuraavaksi.

Aamu tekoälyn kanssa

Kuvitellaan tavallinen aamu. Kello värisee ranteessa. Älykello huomaa, että olet herännyt, ja päättää jättää seuraavan hälytyksen väliin. Älypuhelimien näytöllä on sinua kiinnostavat aamun uutiset. Kalenteri muistuttaa ensimmäisestä palaverista ja kertoo, että jos lähdet 20 minuutin kuluttua, olet ajoissa. Spotify suosittelee autossa soittolistaa, joka tuntuu lukevan mielesi. Kaikki tämä on tekoälyn tuottamaa ennakkointia.

Tekoäly tekee virheitä, aivan kuten mekin. Mutta sen virheet voivat olla paljon suurempia, koska sen päätöksiä ei aina kyseenalaisteta. Tämän sai kokea norjalaiskaupunki Tromssa.

Tromssa – kun kone päätti koulujen kohtalosta

Pohjois-Norjassa sijaitseva Tromssa on noin 75 000 asukkaan kaupunki, joka tunnetaan revontulistaan, kalasta ja kylmästä säästä. Kunta halusi modernisoida päätöksentekoaan ja otti käyttöön tekoälyjärjestelmän, jonka tehtävänä oli analysoida kouluverkkoa ja ehdottaa, miten resursseja voisi tehostaa. Projekti aloitettiin vuonna 2021, ja tekoälyä alettiin hyödyntää vuonna 2024.

Tavoite oli hyvä. Järjestelmä sai käydä läpi valtavan määrän tietoa: väestötilastoja, syntyvyyttä, koulumatkoja ja oppilasmääriä, ja sen piti ehdottaa optimaalisia ratkaisuja. Tekoäly laski kaiken ja päätyi selkeään johtopäätökseen: kolmen koulun sulkeminen toisi suurimmat säästöt, ja vaikutus oppilaisiin olisi vähäinen.

Kuulosti vakuuttavalta. Suositukset hyväksyttiin lähes sellaisinaan. Kouluja suljettiin, opettajia irtisanottiin ja oppilaiden kuljetuksia järjesteltiin uudelleen. Kaikki perustui siihen, että tekoälyn laskelmat näyttivät järkeviltä ja ”objektiivisilta”.

Vasta kuukausia myöhemmin alkoi paljastua, että jokin oli pielessä. Vanhemmat huomasivat, että heidän lapsensa joutuivat matkustamaan huomattavasti pidempiä matkoja kouluun. Uusilla asuinalueilla, joiden piti olla lähes asumattomia, asui satoja lapsia. Erityisesti yksi kaupunginosa, Tomasjord, oli arvioitu lähes tyhjäksi. Tekoälyn käyttämä väestödata oli kuitenkin vanhentunutta, koska se perustui vuoden 2011 lukuihin.

Kaupungin reuna-alueille oli vuosina 2015–2020 rakennettu uusia asuinalueita. Väestö oli kasvanut, mutta tekoäly ei tiennyt siitä mitään. Se ei ”nähnyt” todellisuutta, vaan seurasi vanhaa tilastoa.

Kun virhe huomattiin, vahinko oli jo tapahtunut. Koulut oli lakkautettu, henkilökuntaa lomautettu ja perheiden arki hajotettu. Lapset joutuivat matkustamaan jopa tunnin suuntaansa. Osa perheistä muutti pois kunnasta, koska koulumatkat kävivät liian raskaiksi.

Tromssa joutui käynnistämään koko prosessin uudelleen: korjaamaan virheet, avaamaan päätöksiä ja selittämään, miksi luotettiin sokeasti malliin, jota kukaan ei ollut valvonut.

Tapaus päättyi otsikoihin ympäri Eurooppaa. Se toimi herätyksenä: tekoäly voi olla nopea, mutta ei viisas.

Mitä Tromssa opetti

Tromssa opetti kolme yksinkertaista mutta ratkaisevaa asiaa:

1. **Tekoäly ei valehtele, mutta se voi olla väärässä.** Jos sen käyttämä data on virheellistä, myös tulokset ovat virheellisiä. Kone ei tarkista lähteitään.
2. **Tekoäly ei ymmärrä merkityksiä.** Se ei tiedä, mitä sen päätökset merkitsevät ihmisille. Koulu ei ole pelkkä rakennus, vaan yhteisö, joka sitoo perheitä ja elämää yhteen.
3. **Inhimillinen arvio on välttämätön.** Tekoäly voi auttaa tekemään laskelmia, mutta vastuu päätöksistä on aina ihmisillä.

